

"אנחנו לא זקוקים לעוד שיפור קטן. אנחנו זקוקים לגישה שתהפוך באופן יסודי ורדיקלי את החוויות של ילדים ומשפחות בשוליים. זהו הייעוד של נתוני Street Data בתהליך של טרנספורמציה" (שם עמ' 75)

בעשורים האחרונים, גישת השיפור המתמיד שולטת בשיח החינוכי. גישה זו מבוססת על מעגלי תכנון-ביצוע-לימוד-פעולה, עם דגש על פתרון בעיות מהיר. אבל המחברות טוענות: "שיפור איננו מספיק". המטרה איננה לתקן תקלות, אלא לשאול את השאלות הנכונות ולשמוע את הקולות שלא נשמעו מעולם.

מה מציעה גישת Street Data במקום? גישה זו מזמינה אותנו להאט, להעמיק, להקשיב באמת ולנוע בתוך מעגל של שינוי טרנספורמטיבי, לא רק שיפור טכני. **המודל החלופי: מעגל הטרנספורמציה לשוויון.** במקום לתכנן פתרונות מראש, המעגל מתחיל בהקשבה עמוקה ופתוחה: מה אומרים התלמידים? מה מרגישים? מה חסר להם? מה לא נאמר? רק לאחר מכן בונים את הצעדים הבאים, בהתבסס על מה שנשמע.

עקרונות היסוד של תהליך Street Data:

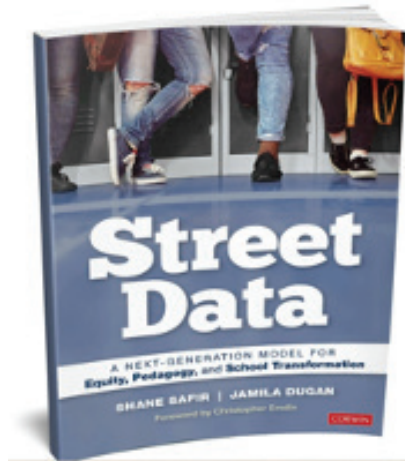
1. הקשבה עמוקה - להקשיב למה שנאמר, למה שלא נאמר, למה שמרגישים בחדר. להבין את הדינמיקה האנושית במפגש, לא רק את המילים.
2. הכלה רדיקלית - לתת מקום אמיתי במעגל קבלת ההחלטות לאלו שקולם לרוב אינו נשמע. להזמין את התלמידים, ההורים והקהילה להיות חלק אמיתי מהתהליך, לא רק משתתפים סמליים.
3. תקווה מענה - לא להסתפק בפשרות. להאמין שהשינוי אפשרי, ולפעול מתוך מחויבות עמוקה למה שיכול וצריך להיות.

חמש עצות מעשיות להעמקת ההקשבה:

1. אתרו את השוליים בקהילה שלכם: מי לא נשמע? מי לא משתתף? את מי לא שאלנו?
2. פיתחו מודעות להטיות האישיות שלכם: מה אתם מניחים? אילו סיפוריות פנימיות מנהלות את החשיבה שלכם?
3. בחרו דרך מותאמת תרבותית לאיסוף הנתונים: אולי ראיונות אישיים במקום סקרים? אולי סיורים משותפים במקום שאלונים?
4. שימו לב לשפת הגוף ולתקשורת הלא-מילולית: מה קורה בין השורות? מה עובר במבט, בתנוחה, בשקט?
5. זכרו את המטרה: ריפוי והבנה, לא שליטה ותיקון.

מעבר מ"שיפור" ל"טרנספורמציה": השיפור המתמיד מתמקד לעיתים קרובות בהפחתת טעות או בפתרון בעיות קטנות. לעומת זאת, המעגל הטרנספורמטיבי מציג: גישת שיפור טכנית; גישת Street Data (טרנספורמציה); מתמקדת במה לתקן.

גישת שיפור טכנית	גישת Street Data (טרנספורמציה)
מתמקדת במה לתקן	מתמקדת בלשמוע את מי שלא נשמע
נבנית על פתרונות מוכנים מראש	נבנית על הקשבה, קשרים ורעיונות משותפים
מצפה לתוצאות מהירות	מכירה בכך ששינוי עמוק דורש זמן וסבלנות
מכוונת להקטנת טעויות	מכוונת לריפוי, צדק ושינוי מערכתי עמוק

הספר Street Data מאת שיין סאפיר וג'מילה דוגן מציג לחשוב אחרת על הדרך שבה אנחנו אוספות נתונים, מפרשות אותם ופועלות על פיהם במערכת החינוך. במקום להביט על הישגים דרך מבחנים, סטנדרטים ומדדים מרוחקים - הספר קורא להעמיד במרכז את החוויות, הסיפורים והקולות של התלמידים עצמם, ובעיקר של אלה שמודרים בדרך כלל מהשיח ומהקבלת החלטות.

הטענה המרכזית של הספר היא ששינוי חינוכי עמוק לא יתרחש דרך פתרונות טכניים, אלא דרך הקשבה אמיצה ופתוחה, שמתחילה בשאלה: למי לא נתנו מקום? את מי לא שמענו? מדובר במעבר מנתונים שמודדים הישגים - לנתונים שמאפשרים ריפוי, חיבור וצמיחה.

Street Data מבקש מאיתנו להיות חלק משינוי תרבותי שמבוסס על שלושה עקרונות: נתונים אנושיים, נתונים משחררים, ונתונים מרפאים - כאלה שמסייעים לנו לפרום דפוסים של דיכוי ולבנות מערכת שמטפחת סוכנות, שייכות ותחושת ערך אצל כל ילד וילדה. (Safir & Dugan, 2021)

פרק 1: הובלה לשוויון- עולם אחר הוא אפשרי

"ומה אם, בגלל מה שהגדרנו כתקף ואמין, שאלנו את מערכת השאלות הלא נכונה? ומה אם פער ההישגים עצמו הוא מיתולוגיה?" (שם, עמ' 15)

במרכז פרק זה עומדת השאלה - האם אנו שואלים את השאלות הנכונות? האם ייתכן שמושגים כמו "פערי הישגים" מייצגים תפיסות שגויות, המבוססות על הנחות לא בדוקות לגבי מהו הישג? המחברות מזמינות אותנו לערער על ההנחות הבסיסיות ביותר של מערכת החינוך - מה אנחנו רואים כהצלחה, איך אנחנו מודדים אותה, ואיך המדדים הללו משרתים או פוגעים בילדים הנמצאים בשוליים.

עיקרון מרכזי: התלמידים שבשוליים צריכים להיות במרכז העבודה שלנו -- הכוונה היא לא רק להקשיב לקולם של התלמידים, אלא להעמיד את חוויותיהם כבסיס להתארגנות מחדש של כל מערכת החינוך.

מה עוצר אותנו מלהקשיב באמת לקולם של התלמידים? כדי להקשיב לעומק, ראשית עלינו להסתכל פנימה ולזהות את ההטיות שכולנו נושאים בתוכנו - דעות **קדומות** על רקע מוצא, מגדר, נטייה מינית, יכולות פיזיות ונפשיות, ועוד. הטיות אלה לא תמיד גלויות או מכוונות; הן טבועות בנו, לפעמים בלי שנשים לב בכלל. רק אם נודה בקיומן ונסכים להתבונן בהן בכנות, נוכל באמת לפתוח את הלב ואת הראש להקשבה אמיתית ומשמעותית. "אנחנו חייבים לחפור ולהתעמת עם האמונות הכי עמוקות שלנו לגבי חינוך - האמונות שמעולם לא שירתו את התלמידים המודרים". (שם, עמ' 11)

כיצד נבנה מערכת אחרת?

- < נשים את התלמידים במרכז השיחה והעשייה, לא כנתון אלא כשותפים.
- < נשען על הסיפורים, החוויות, הצרכים והקולות של אלו שלרוב לא מקבלים מקום ולא נשמעים.
- < נבין שהשינוי שאנחנו מחפשים אינו עוד פתרון טכני או פרויקט - אלא תהליך עמוק של ריפוי הפצעים שמייצרים הדיכוי, האפליה והגזענות בתוך המערכת החינוכית.
- < המהלך הזה מצריך מאיתנו להיות חלק מהפתרון, לא חלק מהבעיה.

האם "פערי הישגים" הם מיתוס? המחברות טוענות כי ההגדרה הרווחת של "הישג" במערכת החינוך היא מצומצמת ואקדמית בלבד: ציונים, תוצאות מבחנים, אחוזי הצלחה בבחינות סטנדרטיות. אם במקום זאת נביט על הישג בצורה הוליסטית, נשאל: איך התלמיד מתפתח רגשית? האם הוא גדל פיזית ובריאותית? מה עם ההתפתחות הרוחנית שלו? מה עם התפתחות היכולת החברתית והקוגניטיבית שלו? "הגישה ההוליסטית נותנת מקום שווה לכל ממדי ההתפתחות של הילד, לא רק לממדי ההצלחה האקדמיים". (Safir & Dugan, 2021)

שלוש אמונות יסוד שמציע המודל של Street Data:

1. **נתונים יכולים להיות אנושיים.** נתונים אינם רק מספרים; הם שיקוף של חוויות אנושיות שמזמינות אותנו להביט באדם השלם שמאחורי התוצאה.
2. **נתונים יכולים להיות משחררים.** במקום לשמר היררכיות ודיכוי, אפשר להשתמש בנתונים כדי לשחרר אנשים, לאפשר להם לגדול, לפעול ולבחור.
3. **נתונים יכולים להיות מרפאים.** עבודה עם נתונים יכולה להיות הזדמנות לריפוי, אם היא נעשית מתוך הקשבה עמוקה, כבוד לקול ולחוויות של הלומדים.

פרק 2: בלי קיצורי דרך

הימנעות ממלכודות וסטריאוטיפים של שוויון - "הפיכתנו למודעים למגבלות של המערכת המדכאת שבתוכה אנו פועלים - הוא הצעד הראשון בפירוקה". (שם, עמ' 28)

אין קיצורי דרך

דמיינו עולם שבו בית הספר מזין את היצירתיות המולדת שלנו. עולם שבו יש למחנכות ולתלמידים את הזמן והמרחב לבנות יחד חזון ללמידה - לא כזה שמונע מהוראות או מציוני מבחנים, אלא כזה שנובע מהחלומות ומהתקוות העמוקות ביותר שלהם לעתיד.

בעולם הזה, מעורבות עמוקה אינה מותרת - היא נקודת המוצא לכל מי שנכנס בדלתות בית הספר, ילד או מחנכת.

בעולם הזה, אנחנו לא מודדות את הילדים במספרים של מבחנים נקודתיים, אלא מתבוננות בהתפתחות האמיתית שלהם, ביכולת שלהם ללמוד, לגדול, להשתנות. התחושה העמוקה של שמחה בלמידה אינה נולדת ממבחני סימון עיגולים, אלא מהחוויה החיה של לראות איך שליטה (mastery) נוצרת בזמן אמת.

בעולם הזה, מנהיגות חינוכית רואה את תפקידה כהסרת מחסומים שמונעים ממורות ותלמידים לפרוח - כמו לגזום ענפים כדי לאפשר יותר אור ושגשוג. ככל שיש יותר מרחב, כך יותר חיים צומחים.

בעולם הזה, למורות יש מחויבות משותפת לטפח את הכישרונות והחלומות של הלומדים שלהן. הן מקבלות את הזמן, הכלים והאמון הדרושים כדי לעשות זאת. אף אחת לא מצופה "לעבד תלמידים בסיטונאות" לפי סטנדרטים שנקבעו בידי תרבות של עליונות לבנה, אלא לגדל תלמידים עם תפיסה עצמית בריאה, מסוגלות וסוכנות (agency) לתרום לעולם שמשנתנה כל הזמן. בעולם הזה, כל תלמיד ותלמידה חשובים.

אבל העולם הזה - למרות שהוא אפשרי - קשה להגשמה. הכוחות של השיטה הישנה, הלחץ החיצוני, והציפיות מהמערכת מקשים מאוד על המחנכות והמורים לפרוץ החוצה ממעגלי ההישרדות.

ומה קורה במציאות? זה לא שאנחנו לא מנסות. בכל יום, לפני ואחרי מגפת הקורונה, אני פוגשת מורות ומנהלות שעושות את המיטב שלהן. רוב המחנכות והמחנכים שאני פוגשת רוצים באמת ובתמים את הטוב ביותר לעצמם, לקולגות שלהן, וכמובן - לתלמידות ולתלמידים. הם מבטאים מחויבות עמוקה למציאות, ופועלים במאמץ עיקש כדי להבטיח שכל תלמיד יקבל את מה שהוא צריך כדי לפרוח. גם כשמערכת החינוך עצמה פועלת נגדם, גם כשהכללים, התקנות והמדדים לא רואים את מה שהם רואים - הם ממשיכים לנסות, כל הזמן להשתפר, עובדים ימים ארוכים, נאחזים בתשוקה ובתחושת שליחות.

אבל אז מגיע הלחץ החיצוני: "אנחנו צריכים להיחשב מוצלחים, יש פער הישגים, ואנחנו חייבים לשפר את ציוני המבחנים". לעיתים, אלו משרדי המחוז, לפעמים הרשות, שמכתיבים את הדחיפות הזו ולפעמים זה מחלחל ישירות לתוך הכיתה עצמה: "תוכנית הלימודים אומרת שהתלמידים צריכים לדעת את כל החומר הזה כדי לעבור את הבחינה הארצית".

אבל משהו מרגיש לא נכון. אנחנו מדברות שוב ושוב על הצלחה, ציונים, מבחנים - אבל זה לא מרגיש נכון בלב שלנו. יש אווירה קבועה של אי-נוחות. בשיחה אחרי שיחה, אנחנו מודות: אנחנו סובלות. הדיבור על "פערי הישגים" לא יושב טוב. אנחנו מדקלמות את השיח של מבחנים ותוצאות, אבל זה לא מתיישב בנפש. אנחנו אולי גאות במדליה, בכוכב הזהב על כך שבית הספר "מוצלח", אבל שואלות את עצמנו: "האם ההצלחה הזאת אמיתית?" במקרה הגרוע ביותר, אנחנו מפנימות את ההסבר השחוק והמסוכן: שהבעיה בילדים, לא במערכת. כך אנחנו נשאבות בלי לשים לב לדרכי חשיבה מצמצמות על מהי הצלחה, ונופלות למלכודות של שוויון מדומה וסטריאוטיפים ישנים. במקום לראות את הסביבה שמונעת מהילדים לפרוח, אנחנו מאמצות שיח שמפנה אליהם את האצבע המאשימה.

ובעצם - מה אם כל השאלות ששאלנו היו מלכתחילה השאלות הלא נכונות? מה אם הישגים, ציונים, סטנדרטים - כל אלה אינם המדדים שיכולים להראות לנו מה באמת צריך לקרות בבית הספר? מה אם במקום לשאול "מי לא עומד בציפיות?" נשאל: "למי לא נתנו מקום? את מי לא שמענו?" מה אם נשיב את הקול, את הסיפור, את החוויה - אל לב העבודה החינוכית?

עקרונות לעבודה אותנטית עם שוויון:

1. להכיר בכך שהמערכות והפרקטיקות שלנו לעיתים משמרים פערים ואי־שוויון.
2. לזהות באופן פעיל את החסמים שמנבאים הצלחה או כישלון - ולפעול "לפרק" אותם.
3. לבדוק באופן שיטתי את ההטיות האישיות שלנו, את הזהות שלנו, ואת חלקנו האישי והקולקטיבי בשימור מערכת לא שוויונית. להשקיע משאבים (כלים, זמן, כסף, אנשים, תמיכה) כדי לוודא שכל תלמיד יקבל את מה שהוא זקוק לו - רגשית, חברתית, אינטלקטואלית.
4. לטפח את הכישרונות, התחביבים והייחודיות של כל תלמיד וכל אדם.

מודעות כמפתח לשינוי: רבים מהמורים והמורות לא מאמינים באמת שהמערכת עצמה אינה שוויונית - אך פשוט לא יודעים מהו הצעד הראשון כדי לפרק את זה. הפרק מציע לאמץ גישה חינוכית אחרת לשוויון, בה: השאלה אינה "איך נגרם לילדים לעמוד בסטנדרטים?" אלא: "איך נבנה מערכת שמכירה בכל ילד, ומטפחת אותו על בסיס ייחודו?"

פרק 3: להפוך את לוח הבקרה (דשבורד) נתוני Street Data כמנוע לשוויון

"כאשר אנו מציגים לוחות בקרה גרפיים ללא הקשר, ללא סיפור אנושי, או ללא עדשה אנטי־גזענית מוצהרת - עשינו עוול." (שם, עמ' 51)

מערכת החינוך מלאה בנתונים כמותיים: גרפים, טבלאות, ציונים, נוכחות, סיום תיכון, וכדומה. אבל האם אנחנו באמת יודעים מה עומד מאחורי הנתונים האלו? מה מקורם? מדוע הם שליליים עבור חלק מהתלמידים? איך אפשר לתקן את המצב? לרוב, כשנתונים שליליים מוצגים, נכנסת מערכת החינוך לנרטיב של חוסר: "הם לא מוכנים", "הם לא מסוגלים", "צריך לתקן אותם". זוהי נקודת מוצא שגויה. גישה אלטרנטיבית: במקום להסיק שהבעיה היא בתלמידים עצמם, הכותבות קוראות לנו להתבונן באומץ בפרקטיקות שלנו כמחנכים ומובילים: מה לא עבד? מה מפלה תלמידים מסוימים? איך ניתן לשמוע באמת את הקול של תלמידים ולהתאים את המערכת אליהם?

אחת ההצעות המרכזיות בפרק: לוותר על "נתוני לוויין" ולהתמקד בנתוני רחוב. ספיר ודוגן מציעות לחשוב על שלוש רמות של נתונים: נתוני לוויין, נתוני מפה ונתוני רחוב - שלושה סוגים של נקודות מבט, שכל אחד מהם מספר לנו משהו אחר על הלומדים, על ההוראה ועל המערכת.

רמה 1 - נתוני לוויין: מבט מלמעלה, רחוק מהשטח (כמו במפות גוגל): נתוני לוויין מספקים תמונה מרחוק: כמה נוכחים, כמה נושרים, מה ציוני המבחנים, כמה הורים השתתפו בפעילויות. אלו נתונים כמותיים, רחבי היקף, שמצביעים על מגמות גדולות. אבל לנתונים האלה יש שתי בעיות עיקריות: הם מגיעים לרוב באיחור. לפעמים כשאנחנו מקבלים אותם, כבר קשה להשפיע או לשנות משהו והם מתארים את מה שקל למדוד - לא בהכרח את מה שחשוב לדעת. לעומת זאת, הם לא מספרים לנו מדוע תלמידים לא מגיעים, איך הם מרגישים בכיתה, או מה עובר עליהם בדרך. במקום לספר את הסיפור המלא, נתוני הלוויין עלולים לצמצם את המורכבות האנושית למדד בודד - ולהשאיר אותנו עם שיח צר על ציונים במקום עם שיח על למידה.

רמה 2 - נתוני מפה: קרובים יותר לקרקע: נתוני מפה מנסים להתקרב קצת יותר. הם כוללים למשל סקרים על שביעות רצון, רישומי מעקב של מורים, הערכות שוטפות על השתתפות והתקדמות, ציוני בחנים ומבחנים. מדובר בנתונים שמציירים תמונה חברתית־רגשית ותרבותית של מה שמתרחש בבית הספר. אבל גם כאן חסר משהו: נתוני מפה מצביעים על מגמות, אך הם לא מצליחים להגיע לסיפור האישי, לחוויה הממשית של הילדה שיושבת בכיתה, של הילד שמתחמק מהשיעור, של המורה שמרגישה לבד. הם עדיין נשארים במעגלים חיצוניים, בלי לרדת אל הלב של הדברים.

רמה 3 - נתוני רחוב: בגובה העיניים, מתוך החיים עצמם: נתוני רחוב הם הנתונים שצומחים מהמפגש האנושי האמיתי. הם נאספים לא מלמעלה ולא מהצד, אלא מתוך קשר, הקשבה, שיחה ותצפית. זה יכול להיות ריאיון אמפתי עם תלמידה, קריאה בעבודות שכתבו ילדים, שיחה פתוחה עם הורים, או סיור משותף ברחבי בית הספר. נתוני רחוב לא שואלים: "כמה נכשלו?", אלא הם שואלים: "איך הייתה החוויה של התלמידים? מתי הרגישו שראו אותם? מה עוזר להם ללמוד? מה עוצר אותם?" הם לא אוספים רק קשיים ובעיות - אלא גם חוזקות, כוחות, חלומות, צרכים. הם עוזרים לנו לראות את הילד לא רק דרך העדשה של ה"פער" - אלא דרך עיניים שרואות את כל התמונה. רק מתוך נתוני רחוב נוכל באמת להבין מה מונע למידה, מה מאפשר פריחה, ואיך לעצב את ההוראה שלנו כך שתהיה רלוונטית, מדויקת, ושוויונית.

איך אוספים נתוני Street Data? ראיונות עם תלמידים והורים; קמפיינים של הקשבה; מדידת השתתפות שוויונית; אתנוגרפיות (מחקר עומק מבוסס תצפית); מעגלי שיח; ביקורי בית; הצללה - Shadowing (להידמות לצל של תלמיד על מנת להתחקות אחר החוויה שלו); להתבונן על הכיתה מבעד לעדשת השוויון; תצפיות; סיורים בהובלת תלמידים

דוגמה לפעולה פשוטה אך עוצמתית: לשאול תלמידים: "מתי אתה מרגיש הכי שייך בכיתה הזו?" "באילו רגעים אתה מרגיש שלא רואים אותך?" "מה יעזור לך ללמוד טוב יותר?" ולא רק לשאול - אלא להקשיב באמת.